

ØER AF INTENSITET I ET HAV AF RUTINE er "situationer præget af produktive undtagelser" og er af forfatteren tænkt som inspirationsmodel for skolens hverdag. "På sådanne øer ... kan man for en tid glemme, at man er i skole." - Citatet er fra en af denne bogs tekster om ungdom og pædagogik af den tyske pædagogikprofessor Thomas Ziehe, som i Danmark især er kendt for sine bøger *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser* og *Ambivalenser og mangfoldighed*.

Bogen består af tretten nye artikler fra 90'erne til i dag, samt en fyldig introduktion til forfatterens tankegang og et interview med Thomas Ziehe ved Steen Nepper Larsen.

Bogen giver en dybere forståelse af vores samtid og den uoverskuelige ungdomsudvikling med særligt henblik på (ud)dannelse, skole og hverdagskultur.

"Ved at sammentænke ellers adskilte teorier om socialanalyse, om kultur, psykoanalyse, identitet og kritisk teori har Thomas Ziehe udvidet mainstreamteoriene til at indeholde spørgsmål om subjektivitet, ambivalens, symboliseringer og selvrefleksion. Socialisationens skiftende mønstre påvirker de indre psykiske strukturer i individet, og denne kombination af ydre og indre processer skaber, hvad man kunne kalde for en *socialpsykologisk moderniseringsproces*, der endnu ikke er afsluttet."

ISBN 87-7378-249-1

- Jens Christian Jacobsen
i bogens indledning

Thomas Ziehe

ØER AF INTENSITET I ET HAV AF RUTINE

Nye tekster om
ungdom, skole og kultur

Indhold

Thomas Ziehe: **Forord til de danske læsere** 7

Jens Christian Jacobsen: **Den frisatte ambivalens** 13
En introduktion til Thomas Ziehe

Ungdom, læring og skole

Brobygningsarbejde 27

Hvad lærerne må tage højde for i dag

At arbejde i det små med kontingens 39

Om elevens og lærers usynlige arbejde

Skole og ungdom – et forskelsforhold 49

Overvejelser over nogle blinde pletter i reformdiskussionen

God anderledeshed 65

Farvel til halvfjerdserne 81

De unge og skolen under den anden modernisering

Læringskultur i skolen og tidstypiske mentalitetskriser 101

Egenverdener som "relevanskorridorer"

Hverdagskulturen

Ændringer i unges videns- og erfaringshorisont 127

Øer af intensitet i et hav af rutine

Udvalget er redigeret af Jens Christian Jacobsen og oversat af Hans Chr. Fink m.fl. (se kilder s. 239)

© 2004 Thomas Ziehe og forlaget politisk revy
Forsidefoto: © Yann Arthus-Bertrand / Altitude (Bahamas - Exuma Cays)
Forlagsredaktion og tilrettelægning: Johannes F. Sohlman

Sat med Book Antiqua af forlaget

Trykt af Special-Trykkeriet Viborg a-s
3. rettede oplag 2007

ISBN 87 7378 249 1

Alle rettigheder forbeholdes.

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af denne bog eller dele deraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

forlaget politisk revy

Nansensgade 70

DK-1366 København K.

Tlf 33 91 41 41

Fax 33 91 51 15

politiskrevy@forlagene.dk

www.forlagene.dk/politiskrevy

Den frisatte ambivalens

- En introduktion til Thomas Ziehe

Professor i pædagogik ved universitetet i Hannover Thomas Ziehe kommer her med en ny samling tekster, der fører væsentlige tankegange videre fra *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser* (1983) og *Ambivalenser og mangfoldighed* (1989) – begge udgivet af forlaget politisk revy. Som i disse to bøger er begreberne ambivalens og kulturel frisættelse også her vigtige omdrejningspunkter. Ikke som led i en politisk dannelsesproces, men i højere grad som en realisering af de muligheder for handling, der for individet aftegnede sig efter ungdomsoprøret i 70'erne. Teksterne omhandler to temaer: "Ungdom, læring og skole" og "Hverdagskulturen".

Thomas Ziehe er født i 1947 og beskæftiger sig især med kulturel videnskabelig ungdomsforskning og videnssociologi, og begge tilgange præger også denne bogs tekster. Om sig selv har Ziehe udtalt, at han først i en sen alder giftede sig, efter at han omsider flyttede ud af et af de mange bofællesskaber, som han siden 60'erne havde boet i. Og netop hans forhold til kollektiver og fortiden går igen i synet på kultur og ungdom, individ og skole. Han fortryder ikke, at han har boet elleve år i kollektiv og at han har deltaget aktivt i den tyske studenterbevægelse, men han erkender, at tiden ikke længere er som dengang et kollektiv var den eneste løsning på at få tag over hovedet.

I dag siger han, at han lever temmelig individualistisk i sit parforhold. Det gør han på baggrund af de erfaringer, han tog med sig fra 60'erne og 70'erne, som han ikke ville være foruden i dag. Han sammenfatter sine erfaringer: "For så vidt er det, jeg har lært, meget individualistisk: Ikke at have efterlevet en bestemt model, men at have realiseret en mangfoldighed af livsformer og samtidig opbygget en dyb skepsis over, om det overhovedet er muligt at begrunde disse livsformer."¹

Ziehes egen ungdom, og den ungdom han skriver om i dag, har

1. Heinemann, Karl-Heinz (1993): "Thomas Ziehe. Da ist immer ein Stück Distanz, dadurch wird man nicht ganz so heiß", in: Karl-Heinz Heinemann & Thomas Jaitner: *Ein langer Marsch. 68 und die Folgen*, Köln: PapyRossa Verlag, S.29-40.

mange lighedspunkter, men også mange, markante forskelle. Ziehes generation tog del i et ideologisk opgør med kulturel og politisk overvågning af individet og af ungdommen. I dag forholder det sig i Ziehes fremstilling af ungdommen noget anderledes. Den er individualistisk med sig selv som reference, og det politiske indhold i livsstilene er utilsigtet og åbent for mange tolkninger.

Thomas Ziehe er en pioner indenfor kulturteori og ungdomsforskning. Han har skrevet mange bøger og har ikke mindst i Danmark inspireret en generation af forskere med teser om modernitetens mange ansigter. Ved at sammenlægge ellers adskilte teorier om socialanalyse, om kultur, psykoanalyse, identitet og kritisk teori, har han udvidet mainstreamteoriene til at indeholde spørgsmål om subjektivitet, ambivalens, symbolisering og selvrefleksion. Socialisationens skiftende mønstre påvirker de indrepsykiske strukturer i individet, siger han, og denne kombination af ydre og indre processer skaber, hvad man kunne kalde for en *socialpsykologisk moderniseringsproces*, der endnu ikke er afsluttet.

Ziehe tager udgangspunkt i de kulturelle ændrings direkte indflydelse på socialiseringen. Den vestlige kultur har oplevet et sammenbrud af traditioner og har i det lys gennemført et afgørende generationsskifte efter 70'erne. Vi står nu i en kultur, som giver valgmuligheder blandt mange ulige og alternative livsformer. Vi opfordres til nydelse frem for ydelse, og vores subjektive muligheder er øget betragteligt. Den kulturelle frisættelse gør, at vi går fra et *skæbnesamfund* ind i et *valgsamfund*; identitet skabes i stedet for at arves. Kulturel frisættelse vil sige, at den sociale baggrund, familien og bostedet ikke længere giver den unge selektionshjælp i udformningen af værdier og målsætninger. Far og mor fungerer ikke som relevante rollemodeller. Her er der mulighed for både en flugt ind i traditionalistiske, lukkede fællesskaber, men også mulighed for at kreere sit eget liv helt forfra. Men begge muligheder eksisterer under et givet sæt af betingelser, som man ikke kan undslippe. Markedet dikterer en type af rammer, og ens egen baggrund udstikker bestemte forventninger til en. Det skaber et pres på

individet, som det må mestre gennem stadig refleksion over den situation, han eller hun står i lige nu. Her kommer *ambivalensen* til syne. Moderniteten medfører nye åbninger og muligheder, men realiseringen af disse valg skaber også omkostninger og trusler. Alt dette ved individet godt. Det er resultatet af traditionstab og værdirelativering. Refleksionskapaciteten øges, vi kan udfordre os selv i samspillet med andre og indrette os som et resultat af forhandlinger med den omverden, vi nu engang definerer os selv i forhold til. Derfor har vi lært at leve med ambivalensen, vi har lært at leve med modernitetens modsætninger tæt inde på livet, ja, faktisk ville livet ikke være værd at leve uden denne ambivalens. *Dobbeltheden er blevet et livsvilkår*, og nogle gange lider vi under disse øgede krav, andre gange oplever vi det som en befrielse at indfri dem.

Selv om Thomas Ziehe ikke længere trækker så tydeligt på den kritiske teori i sin modernitetsanalyse, er det vigtigt at vide noget om et af hans analytiske udgangspunkter. Den kritiske teori har hentet inspiration dels fra marxismen, og dels fra psykoanalysen. De kendteste repræsentanter for den kritiske teori er Max Horkheimer (1895-1973), Theodor W. Adorno (1903-1969), Herbert Marcuse (1898-1979), Jürgen Habermas (f. 1929) og – Thomas Ziehe. Horkheimer siges at have grundlagt den kritiske teori med basis i universitetsmiljøet i Frankfurt am Main (Frankfurterskolen).

Det grundlæggende i Frankfurterskolens arbejde var systematiske analyser af den politiske situation med den hensigt at skabe sammenhæng mellem teori og praksis. Ziehe er ikke empiriker, men søger gennem "eksemplarisk" illustration at illustrere, hvad han mener. Han har bevæget sig væk fra den tidlige kritiske teoris magtanalyser af illegitim adfærd, og han interesserer sig ikke længere for manipulationer af bevidstheden. I senmoderniteten er der ikke "falsk" bevidsthed længere, men symboler, der er løst knyttet til referencer af midlertidig karakter. Det ser vi udfoldet i bogens bidrag om livsstile, hvor menneskers bevidste (!) brug af tøj og smykker leger med gamle referencer i et rum af nye, endnu ikke fastlagte betydninger.

Der er heller ikke tale om, at Ziehe "solidariserer" sig med en

undertrykt arbejderklasse som i 60'erne og 70'erne. Faktisk må Ziehe et enkelt sted minde om, at han sandelig stadig er klar over, at der findes klasseskel og undertrykkelse i adgangen til velfærd og symbolbrug. Grundlæggende ser han begrebet "selvrefleksion" som et vigtigt redskab for individets og gruppens analyse af den kontingente kultur, der omgiver dem. Blot har ikke alle adgang til og indsigt i kontingensen, men selvrefleksion er et vigtigt middel til frisættelse fra konformitet og traditionalisme. Ziehes rødder i den kritiske teori er stadig synlige.

En del af den klassiske, kritiske teori hentede inspiration fra psykoanalysen. Ziehe trækker ikke længere direkte på disse referencer, men selvrefleksion virker dog i samklang med ambivalensen, et begreb med tydelig psykoanalytisk oprindelse. Man kan sige, at ambivalens fra at være et indrepsykisk konfliktbegreb og et potentielt sygdomstegn hos individet nu er blevet til et eksistensvilkår, hvor det ikke er væsentligt at finde ud af, i hvilken udstrækning individet bliver sygt af at leve med ambivalensen. Betingelserne gør, at valget er blevet et livsvilkår for alle mennesker. Hver dag, og dagen igennem. For ungdommen er det valg lettere at bære, faktisk opleves det ikke som et valg, ifølge Ziehe, i hvert fald ikke som et valg, der belaster.

Ziehe har flere gange igennem sit forfatterskab fremhævet forskellige strategier, som mennesker anvender for at komme overens med og mestre modernitetens udfordringer: *Subjektivisering, ontologisering og æstetisering* eller *potensering*.

1. *Subjektivisering* omfatter længsel efter nærhed og psykisk intimitet.
2. *Ontologisering* er modsætningen til subjektiveringen og betegner længsel efter en overordnet mening. Ziehe ser i de radikale ungdomsbevægelser et udtryk for denne længsel efter en autoritet, der er større end individet selv. Årsagen er, at den moderne vesterlandske kultur mangler metafysisk grund under fødderne.
3. *Æstetisering* eller *potensering*. Tendensen er "processuel" i ste-

det for orienteret mod en sluttetilstand. Her efterstræbes et højt tempo i livsudfoldelsen, og det er af mindre betydning, hvad det konkrete indhold i tilværelsen er. Et kedsommeligt liv fyldt med sure pligter afløses af fart og spænding. Verden opfattes som kulisser man kan flytte rundt med, med det formål at forhøje øjeblikkets nydelse.

Ungdom, læring og skole

Ungdommen er et samfundsmæssigt produkt, der opstod med den begyndende industrialisering. Her fik skolen til opgave at "producere" ungdom. Skolen koncentrerede sig om ren vidensformidling og hjemmet om de følelsesmæssige aspekter ved opvæksten. Skolen blev som institution aldrig ansvarlig for en helhed i opvæksten, den skulle ikke påtage sig ansvaret for den samlede livsførelse, men kun for aspekter, der direkte vedrørte en kvalificering – den skulle forberede ungdommen på et kommende arbejdsliv. Dette skete efter mottoet: *Integration gennem separation*.

En følge af denne udvikling ses i, at temaerne "ungdom" og "skole" ofte behandles separat i store dele af ungdomsforskningen. Skolen befinder sig i et beskyttet rum, hvor viden formidles, og udenfor skolen befinder tilværelsen sig, det er her, at ungdommen er til, lever livet. Ziehe tilhører en gren af ungdomsforskningen, der analyserer skole og ungdom ud fra en *videnssociologisk* helhedsbetragtning. Skolens læreprocesser forbereder funktionelt på et andet liv, men samtidig leves der et anderledes liv, og læreprocesserne indretter sig på det, der sker her-og-nu.

Ydermere har den måde, vi har indrettet produktionen på, ført til en adskillelse mellem arbejde og liv. Forhold, der ikke direkte tjener produktionen, er blevet udelukket fra arbejdets sfære. Skolen har derfor som forberedelse til arbejdslivet fremmet præstationsprincippet. Nydelsen kan ungdommen godt selv finde ud af.

Med industrisamfundets afvikling og fremkomsten af videnssamfundet får skolen paradoksalt nok større betydning. Det betyder længere skolegang og dermed længere ungdomstid. Når man skal tilbringe mere tid i skolen, er man som ung i længere tid af-

hængig af forældrenes indkomst. Tidspunktet, hvor man bliver økonomisk selvstændig, udskydes, men samtidig øges graden af frihed alligevel, i takt med velfærdsgæringen i samfundet generelt, også – men ikke udelukkende – betynder frihed fra økonomisk tvang.

På den ene side er det vigtigt at tilegne sig viden. På den anden side er det også vigtigt at forberede sig på livet og tilværelsen efter skoletid, men skolen har ikke kunnet påtage sig en tilværelseskvalificering, der rækker ud over arbejde og nye uddannelsesforløb. Den må de unge selv sørge for.

Indholdet i skolen er derfor både vigtigt og knap så vigtigt. Den sociale læring i skolen uden læreres indgriben er vigtig, vidensindholdet abstrakt og irrelevante, idet det drejer sig om en fremtid, ingen alligevel kender. Ind imellem kan den unge tvivle på, hvor vigtigt det egentlig er at gå i skole, især fordi den umiddelbare nytte af skolens undervisning ikke er til at få øje på. Alligevel, siger Ziehe snusfornuftigt, gælder det om at kunne integrere begge dele uden at forkaste eller overdrive arbejdet med hverken den ene eller den anden del.

Efter industrisamfundet har fænomenet ungdom ændret sig. Ungdomstiden varer længere, fordi ungdommen er længere tid under uddannelse. Samtidig begynder ungdomstiden væsentlig tidligere, og også den sociale sammensætning af ungdomssegmentet har ændret sig. Ved siden af disse kvantitative ændringer er der også sket kvalitative ændringer. Her først og fremmest livsstilsændringer og stigende individualisering, og som følge af dette bliver skolen i stadig større udstrækning til en del af hver enkelts egen biografi. Kun det, der tiltaler den enkelte, anses for interessant. For lærere og skoleledelse tæller alligevel kun elevkollektivet, hævder Ziehe.

Et andet aspekt drejer sig om normer og værdier. De taber i almen gylldighed. Derved åbnes et større frihedsrum for den enkelte. Men for ungdommen som helhed kan det betyde et orienteringsstab, en mangel, som den enkelte selv er tvunget til at søge at udbedre.

I forbindelse med værdi- og normtabet finder der også en afra-
ditionalisering sted, siger Ziehe. Af den grund kan skolen ikke læn-
gere stole på de almene orienteringer, som eleverne har med sig
hjemme fra. Der kommer til at mangle en fælles grund i skolen, som
skolen kan regne med er grundlagt i hjemmet. Skolen lider under
disse betingelser og taber anseelse og legitimitet i de unges øjne.

Materielle værdier spiller ikke en afgørende rolle for ungdom-
men. I 70'erne var der tale om et enten-eller. Enten var ungdom-
men besat af forbrug og fulgte moden i tykt og tyndt. Eller også tog
ungdommen ideologisk og politisk afstand fra materielle værdier
og støttede sig i stedet på afståelse og minimalt forbrug. I dag er
andre værdier blevet vigtigere, nemlig værdier, der udtrykker indi-
viduelle valg og præferencer. Personligheden og personlighedens
udtryk skal foldes ud også i situationer, hvor en sådan udfoldelse
ikke er påkrævet, men opstår tilfældigt.

I skolen står to værdisystemer overfor hinanden. Skolen som insti-
tution stræber efter *materielle beviser og tegn på fremgang*, eleverne
stræber efter de såkaldt *postmaterielle værdier*, det vil sige værdier,
der ikke er løst fra en materiel basis, men er denne basis' "ån-
delige" udtryk, som f.eks. når mange penge sættes lig med mulig-
hed for at lære andre kulturer at kende gennem rejser. De ma-
terielle værdier ses paradoksalt ikke som en forbrugsmulighed her-
og-nu, men som en mulighed for igennem længere tid at opleve
andre sammenhænge og andre steder.

Endelig repræsenterer ungdommen en anderledes virkeligheds-
opfattelse. Det er almindeligt at lave lektier med høj musik kørende
i baggrunden, ligesom man kan tale i mobiltelefon og høre musik
samtidig med at man er sammen med vennerne – der gør det sam-
me. Skolen derimod står stadig fast på, at eleverne skal sidde stille
og arbejde roligt og koncentreret.

Hverdagskulturen

Selv om de kulturelle moderniseringsprocesser påvirker alle, er ungdommen mindst udsat. De kender ikke til noget andet end moderniteten, de har i dag med et af Ziehes yndlingsbegreber fra *Ambivalenser og mangfoldighed* svarede ved at *regrediere*, når de har brug for det, men er tvunget til at leve med og i kontingenansen. Det betyder, at spørgsmål, der tidligere prægede den internationale ungdomsforskning – identitet, selvudvikling, overgangsfaser og -ritter – ikke er så vigtige set med Ziehes briller, idet alt hele tiden er overgange. De unge kan sagtens klare at have forskellige identiteter til forskellige tider, eksistentielle spørgsmål om mening med livet er stadig nødvendige at tage stilling til, men på en helt anden måde end den generation gjorde, som Ziehe tilhører. Hans generation havde forventninger om en fast base, en historie, en kultur med markante, bærende kendetegn og en fremtid, der lå nogenlunde fastforankret omkring uddannelse, job og familie. I dag skifter tilhørsforholdene hele tiden, de unge rejser og lærer andre tilknytninger, sprog, symboliseringer og vaner at kende. Dem tager de til sig, ikke efter et fast mønster, men i en spraglet blanding af stile, historier og etniske tilhørsforhold ("Italienske middage"). Ungdommen færdes på en markedsplads, hvor der er karneval, og de synes at nyde alt, hvad der sker. Der er ingen overleverede vaner, de kan bruge, ingen bestemte tolkninger, der skal leveres.

Frisættelsen er stadig et aktuelt tema for Ziehe, selv om spørgsmålet om, hvad frisættelsen frisætter fra, er blevet mindre vigtig at afklare. Ungdommen – og med dem Ziehe – har sagt farvel til 70'erne og er langt inde i en udforskning af et nyt årtusinds muligheder af nye tolkninger og grupperinger. Stadig frisat, men nu blot fra de vaner, der eksisterede i går og ikke længere fra en hel ideologi eller en bestemt samfundstype.

I denne tekstsamling er individualiseringen blevet et forstærket tema. Selvrefleksionen er individualiseringens medium, og ingen aner, hvor valgene fører hen, før konsekvenserne har indfundet sig. Naturligvis vil det frisatte individ helst lykkes med sine handlinger

og sine nye afprøvninger, og ambivalens kan som kompleksitetsskrav ind imellem gøre eksistensen problematisk. Der kan stadig opstå kløfter mellem den virkelighed, som den unge tror, man "bære" kan skabe, og den virkelige verden, og det kan skabe tilstande, hvor spørgsmål om hvem vi er, og hvor vi skal hen, bliver aktuelle. Alle mennesker kan opleve sig som både fragmentariske og splittede mellem, hvad man har lyst til lige nu og resultatet af lystens virkeliggørelse, af tvivl om, hvad man egentlig har lyst til, og det som andre mener, man bør føle.

Ziehes pointe er, at den unge har ulig lettere ved at leve med ambivalensen end forældregenerationen. Ambivalensen er gået dem i blodet, fordi de er vokset op med den, de har så at sige fået ambivalensen ind med modermælken. Så derfor: I går punker, i dag nyreligjøs, og det er kun mærkeligt for dem, der forventer kontinuitet i stedet for brud. Man må prøve at finde sig tilrette med sine brud og de brud, som andre mener præger ens liv og opfattelser.

Ziehe ser individualisme i et mere positivt lys end tidligere. Det er, som om han identificerer ungdom med individualisme og individualisme med "sans for det nye". Når frisættelsen er lykkedes, har det naturligvis sine historisk/materielle årsager, som Ziehe kun sporadisk berører. Han identificerer i stedet den individualiserede ungdom med en evne til at udtrykke det, der for andre er nyt – på en ny og kreativ måde.

Hvad er det, der gør en nyhed så fascinerende, og hvad er det, der skaber kreativitet ud af det endnu aldrig skete? Hvad er det, der gør, at vi med ambivalensen lader os fascinere af det aldrig sete og skete? Bag ved længslen efter det nye gemmer angsten sig for at miste det gamle, som det nye altid bærer med som erindring. For den unge er det svært at beskrive, hvad der er nyt, og hvad der er gammelt og at beskrive skellet mellem det gamle og det nye. Gammelt og nyt blandes og frembringer gensidigt hinanden. Der findes ikke noget nyt uden noget gammelt, som det kan "sætte af" fra, og der findes intet gammelt, som vi husker, når vi i et øjeblik erindrer fra det nyes vinkel.

Dette "ved" ungdommen og lader sig sjældent forføre af viden-skaber og innovationsfolks begejstrede lovpriasing af det aldrig sete. De bedrager ikke sig selv og reducerer det nye til noget endimensionalt, der skjuler nyhedens kreativitet og subversive dynamik. For dem er det nye altid flerdimensionalt, i sine forudsætninger som i sin virkning. Det er aldrig "kun" videnskabeligt eller teknisk, og aldrig kun kunstnerisk. Det nye er andre måder at omgås hinanden på. De unge lader det nye sætter sine egne grænser og sletter dem igen, fordi det nye er grænseløst, men jo betinget af det gamle, der i nyhedens lys altid er grænsesat, begrænset. Dette indhold af grænser, denne begrænsede indsigt, som afsøres af det nye, aftegner derved en horisont, mod hvilken strukturer og selektioner fremhæves.

En nyhed understreger derved diskontinuiteten, der gør, at traditioner nedbrydes og nye tilknytninger muliggøres. Det er ifølge Ziehe ungdommens fortrin og det, vi andre har sværere ved at leve med. Individuelt er nyheden et forhold mellem en iagttager og det, som iagttagelsen afslører, hvorved det nye og det gamle gennem iagttagelsen gøres til det, den er: En observation af modsætninger, der forenes i observationen her og nu. Til stadighed, som eksistensvilkår.² En levende ambivalens, men frigjort fra en tyngende kulturel og historiske patologier.

Vi andre kan betragte ungdommens *frisatte ambivalens* og lære at betragte det nye som en *relational* størrelse, som noget, der går i forbindelse med det, der allerede er, og det, der endnu ikke har fundet sit udtryk eller form. Disse relationer må vi, der iagttager, lære at forstå som meningsgivende.

Men for mange, der tilhører alderklasser over tredive, begrænses det meningsgivende i denne iagttagelse, fordi det gamle, som en slags facit, hele tiden tvinger til at se det nye i lyset af det gamle, men med det gamle *kritiske* blik. Det gamle sikrer derved, at det nye indordnes i en regulativ forestilling om det *socialt acceptable*, om

2. Luhmann, Niklas (1997) "Paradigmenwechsel in der Systemtheorie. Ein Paradigma für den Fortschritt?" I: Herzog R. og Koselleck R. (red.): *Epochensichuelle und Epochenbewußtsein*. München: Fink, s. 308.

det *kognitivt mulige* og det *normativt givne*. Det kritiske blik er ældre generationers måde at leve med ambivalensen på. Det har Ziehe selv erfaret. Ungdommen kender ikke det kritiske blik, Ziehes generation har lært kritikken, de har brugt den som det nye kritik af det gamle.

Modernitetens kulturhistorie skaber betingelser, der fordrer stadige realiseringer og forsøg på virkeliggørelser. Vores samfundsopfattelse, vores måde at iagttage verden på gennem viden-skab og kunst er fuld af tilskrevne og skjulte diskontinuiteter og kontinuiteter, af brud og af stadig nye forbindelser, der indgås i uforudsigelige forgreninger. Det opfanger ungdommen hurtigere og mere individuelt end andre. Til gengæld opfatter de mange gange for ukritisk, uden den *refleksive afstand*, som ifølge andre moder-nitetsforskere, som f.eks. Bourdieu, Urry og Beck er nødvendig for at kunne overleve i det 21. århundrede.

Ungdommen skal lære at være kritisk overfor det nye som en relationel størrelse. Nyheder, der ikke forstås på denne måde, vil ikke kunne sætte sig igennem, ja vil ikke kunne forstås overhovedet. I Ziehes beskrivelser af ungdommen er det et potentiale, den mangler: At kunne se sig selv og en omverden i *en kritisk helhed*, at kunne kombinere spontanitet og selvfremsættelse med analytisk selvkritik og viden om sammenhænge.

Det nye er det, det stadig er formbart. Hos Ziehes ungdom sætter det nye af fra det gamle og velkendte og i denne proces af eksplicitering forbliver det gamle implicit, som en bagside der aldrig ses og aldrig bruges, men blot forlades.

I et kritisk lys skifter det gamle og det nye plads, om man så må sige, men ikke i en ligelig omvendning og som gensidig erstatning, men i en bevægelse, hvor det, der var kendt, forskubbes til en mulighedens verden, hvor det igen kan erindres og tages frem som kritisk potentiale. Og det nye bliver det kendte, det eksplicitte, der som sådan engang selv skal glide bort i erindringen, hvorfra det så kan genfremkaldes. Der står faktisk noget på bagsiden.

Derfor kan vi af Ziehes beskrivelser lære, at den, der virkelig skaber nyt, samtidig skaber noget gammelt. Det nye behøver det

